

KUR'ÂN-I KERİM'DE "YEVİM/GÜN" KAVRAMIYLA ZİKREDİLEN ÂHİRET İSİMLERİ

Yrd.Doç.Dr. Ali YILMAZ *

Kur'an, mesajını, genel anlamda dünya ve ahiret hayatını sistematize edecek şekilde ortaya koyarken, dünya hayatından sonraki ikinci yaşama safhası olan ahiret hayatına inanmayı iman esasları içinde zikreder.¹ O, insanların ahiretteki kurtuluşunu dünya hayatında gerçekleştirebilmeleri için bir takım kurallar koymuş ve bunlara uyulmasını önemle vurgulamıştır. Uyulması gereken kuralları tek tek sıralarken bunlara ittibân karşılığında elde edilecek mükafat ve bedeli ayrıntılarıyla defalarca hatırlatır: koyduğu yasakları ihlal durumunda da cezası azab olan bir bedel ile devamlı inzâr eder ve uhrevî hayatın bu iki kola ayrılarak yeni ve ebedi bir yaşam düzenine geçileceğini bildirir. Bu açıdan Kur'an, ashab-ı cennet, ashab-ı nar;² ashab-ı yemin, ashab-ı şimal;³ said, şaki;⁴ ecir (mükafat), azab;⁵ kurtuluş hüsrân;⁶ gibi ahirette ortaya çıkacak iki farklı kesimden sık sık söz eder ve bu iki kutbun tayin edileceği zamanı "ahiret havatı" olarak isimlendirir.

* Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Mesela bkz. Nisâ, 162; Maide, 69; Tevbe, 29

² Mesela bkz. A'raf, 44.

³ Mesela bkz. Vakıa, 38, 41

⁴ Mesela bkz. Hüd, 106, 108

⁵ Mesela bkz. Al-i İmran, 91; Tin, 6

⁶ Mesela bkz. Bakara, 121; A'raf, 178; Nur, 52; Haşr, 20

⁷ Mesela bkz. Bakara, 4; Nisa, 39

Kur'an'da dünya ve ahiret hayatı ile ilgili geniş bilgi verilmektedir. Cenab-ı Hak dünya hayatını bir oyun ve eğlence,⁸ kısa süreli bir hayat,⁹ fani¹⁰ ve bir aldaniş hayatı¹¹ olarak tanımlarken ahiret hayatının gerçek hayat¹² olduğunu, ebedi yaşantının orada gerçekleşeceğini¹³ bildirir. Bu yüzden Kur'an, ahiret hayatını daha detaylı bir biçimde ele alır ve bu hayatı çeşitli safhalara bölerek takdim eder. O, dünya hayatından sonra başlayıp ebedî devam edecek olan ikinci yaşam döneminin tümüne “*Ahiret*” der. Bazı ayetlerde bu dönemin değişik kesitlerine, farklı isimler vererek atıflarda bulunur. Bazen kıyamet saatinden, bazen “*ba's/öldükten sonra dirilme*” dan, bazen “*haşr/toplanma*” dan, bazen hesaptan, bazen mizandan ve nihayet de cennet ve cehennemden bahseder. Saymış olduğumuz bu bölümlerin hepsi, ahiretin kapsamına girer¹⁴ ve ahiret hayatının bir yönünü ortaya koyar veya bir sahnesini resmeder. Bu anlamda ahiret hayatı, kıyametin kopmasıyla başlayıp ebediyete kadar devam edecek olan süreye verilen isimdir.

Biz, bu makalemizde; ahiret hayatının tümüne bakışları çevirmeyip (cennet ve cehennem hayatı hariç), sadece kıyametin kopmasından cennet veya cehenneme girme dönemine kadar olan kesiti, Kur'anî ifadeler çerçevesinde değerlendirilip, o gün vuku bulacak hadiseler sebebiyle o güne özel isim olmuş olan Kur'an kavramlarına dikkatleri çekeceğiz.

---

⁸ En'am, 29, 32; Ankebût, 64.

⁹ Tevbe, 38.

¹⁰ Al-i İmran, 185; A'raf, 24.

¹¹ Hadid, 20.

¹² Ankebût, 64.

¹³ Mü'min, 39; ayrıca bkz. A'la, 17.

¹⁴ Krş. Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut 1992, 1/138. İbn Kesir, İmadüddin Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiri'l-Kur'ânü'l-Azim*, Beyrut, 1410/1990, 1/46. Suyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *ed-Dürrü'l-Mensur fi Tefsiri'l-Me'sur*, Beyrut 1983, 1/69. Şevkanî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadir*, Beyrut tsz. 1/37.

Bu özel günlerin Kur'an ifadelerinde zikredilen isimlerine geçmeden önce, konumuzla direkt alakalı üç temel kavram olan "ahiret", "kıyamet" ve "yevm" kavramları üzerinde kısaca duracağız:

I. Ahiret : Bu kelime, lügat da, evvel kelimesinin zıt anlamlısı olan "son" manasına gelmektedir.¹⁵ A.H.R. kökünden ismi failin müennes sıgası olan¹⁶ bu kelime, hazfedilmiş bir mevsufun sıfatı olarak "el-Ahire" şeklinde kullanılır. Hazfedilen bu mevsufun "ed-Dâr/yurt",¹⁷ "en-Neş'et/yaratılış",¹⁸ "el-Kerral/tekrar diriliş",¹⁹ "el-Hayat/yaşantı"²⁰ olduğu söylenirse de yaygın olan kanaat "ed-Dâr" mevsufunun hazfedilmiş olmasıdır²¹. Buna göre bu kelimenin aslı "ed-Dârü'l-Ahire" dir.

Ahiret hayatına bu ismin verilmesi, kendinden önceki dünya hayatının son bulması sebebiyledir.²² Yani dünya hayatının bitişini ifade eden "el-Ahire" bu vesileyle uhrevî hayatın başlangıç ve devamını içine alan boyutun tümüne alem olmuştur. Böylece bu kavram, uhrevî kavramları kapsayacak şekilde tanımlanmıştır.

Dünya hayatına alternatif bir yaşantı olarak sunulan "ahiret" kavramı, yukarıda belirtildiği şekilde Kur'an'da geniş manasıyla kullanıldığı gibi, "evvel" kelimesinin zıt anlamlısı olarak "son" manasına da kullanıldığı

¹⁵ İsfahânî, Râğib, **Mâfredâtü Elfâzil Kur'ân**, thk. S. Adnan Davudî, Beyrut 1412/1992, s.68.

¹⁶ Asım Efendi, **Kamus-ı Okuyanus Tercümesi**, b.y.y. 1268, 1/746, İbn Manzur Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükrem, **Lisanü'l-Arab**, Beyrut, tsz. IV/15.

¹⁷ Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, **en-Nüket ve'l-Uyun**, Beyrut, 1992, 1/71, Beydavî, Nasîrüddin Abdullâh b. Ömer, **Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vîl**, Beyrut, 1408/1988.

1/20, Nisâburî, Nizamüddin Hasan b. Muhammed, **Ğaraibu'l-Kur'an ve Rağaibu'l-Furkan**, thk. İbrahim Atve Avz Mısır, 1389/1969 1/152. Alusî, Ebu'l-Fadl Şihabuddin, **es-Seyyid Mahmud, Rubu'l-Meânî**, Beyrut, 1985 1/122. Şevkanî, 1/36.

¹⁸ Ebu İlayyan, Muhammed b. Yusuf, **en-Nehrü'l-Mâd Mine'l-Bahr** (el-Bahru'l-Muhit Kenarında), Beyrut, 1403/1983, 1/39.

¹⁹ Tabresi, Ebu Ali el-Fadl b. Hasan, **Mecmenü'l-Beyân fi Tefsirü'l-Kur'ân**, Beyrut, 1986, 1/123.

²⁰ İsfahânî, 69.

²¹ Yavuz, Ömer Faruk, **Kur'ân ve Kıyamet**, İstanbul, 1997, s.65.

²² İbn Kesîr, 1/46.

görüldü²³. Aynı zamanda ahiret kavramının kapsamına giren kıyamet, ba's, haşr, cennet, cehennem kavramlarından herhangi birisi hakkında da kullanılmıştır.²⁴

2.Kıyamet : K.V.M. kökünden mastar olarak gelen bu kelime, oturmanın zıddı olan “*ayağa kalkmak*” anlamındadır.²⁵ “*Kavmeten, kavmen, kameten*” kalıplarında da mastarları bulunan bu kelimenin sonuna “te” harfinin getirilişi, “*bir defada kalkmak*” manasını ifade etmek içindir.²⁶ “*Kıyamet*” kelimesinin, bu şekliyle bir mastar olduğu da zikredilir.²⁷ Harf-i cer'siz “*ayağa kalkmak, durmak, meydana gelmek*” gibi manalar içeren bu kelimenin, harf-i cer'lere göre farklı manalar yüklediği görülmektedir.²⁸

Kur'an da kıyamet kelimesi hiç bir yerde izafetsiz kullanılmamış, her zaman “*yevm*” kelimesine izafe edilerek “*Yevmü'l-Kıyame*” terkihiyle birlikte zikredilmiştir. Kıyamet, bir kavram olarak tanıtılırken “*kabirlerden kalkmak*”,²⁹ “*yeniden dirilmek*”³⁰ manalarına hamledilir. Aynı zamanda bu kelime ve müştaklarının, kıyametin kopması ve sabit olması,³¹ birisinin huzurunda durmak³² manalarında da Kur'an-ı Kerim'de kullanıldığı görülür.

Buna göre kıyamet kavramının, dünya hayatının bitmesini (kıyamet kopmasını), ba'si, haşri, hesabın görülmesini, ruh ve meleklerin saf saf

²³ Bu manadaki kullanımlar için bkz. Necm, 25; Hadid, 3.

²⁴ Mesela, ahiret kavramı, mü'minün, 74. ayetinde ba's kavramı karşılığında (bkz. Taberî, IX/235); Zümer 9. ayetinde ise cehennem kavramı karşılığında kullanılmıştır. Bkz. Firûzâbâdi, *Tevvirü'l-Mikbas min Tefsîr-i İbn Abbas*, Beyrut, 1412/1992. s.486.

²⁵ İsfehani, 690.

²⁶ İsfehani, 691.

²⁷ Taberî, I/544.

²⁸ Mesela, “fi” harf-i ceri ile “başlamak”, “Alâ” harf-i ceri ile “muhafaza etmek” manalarında kullanıldığı gibi (Bkz. İsfehani, 690; İbn Manzur, XII/497).

²⁹ Taberî, I/544, Fbu'l-Bekâ, Eyyüp b. Hüseyin, *el-Külliyyât*, Beyrut, 1993. s. 732.

³⁰ İbn Manzur XII/506.

³¹ Mesela, Rûm süresinin 12. ayetinde “*ve yevme tekümü's-saatü*” ifadesi kıyametin kopacağı gün anlamına gelmektedir. (İsfehani, 691).

³² Mesela, Mutaffifin süresinin 6. ayetinde “*yevme yekümü'n-nasü*” ifadesi huzur-u ilahide bekleme manasıdır.

dizilmesini, sıratı ve o gün vuku bulacak benzeri hadiseleri kapsadığı halde, ebediyeti ifade etmediğini söyleyebiliriz. Şu kadar var ki bu kavram “*Yevmü'l-Kiyame*” terkihiyle kullanıldığında, “*Ahiret*” kelimesinden sonra en kapsamlı ikinci bir eskatolojik (uhrevî) kavram olarak karşımıza çıkar. Daha önce de belirttiğimiz gibi, ahiret kavramı, kıyametin kopmasıyla başlayıp, cennet ve cehennem ile devam edecek olan ebedî hayatı içine alırken, “*Yevmü'l-Kiyame*” kavramı, ebedî hayatı ihtiva etmemekte, yalnızca kıyametin kopuşundan, cennet ve cehenneme yerleşme anına kadar vuku bulacak hadiseleri ve bu arada geçen süreyi kapsamaktadır.

3. Yevm: Çoğulu “*eyyâm*” olan³³ ve Arap gramerinde bir zaman dilimine alem olan “*yevm/gün*” kelimesi, çeşitli manalarda kullanılmıştır. Genel manada “*mutlak vakit*” anlamında kullanılan³⁴ bu kelime, hakîkî ve mecazî manalara hamledilerek isti'mal edilmiştir. Gecenin zıddı olan “*en-Nehar/gündüz*” kelimesinin karşılığında hakîkî, diğer kullanımlardaki manaları ise mecazîdir.³⁵ Ancak yevm kelimesi hakîkî manada kullanılırken ihtiva ettiği süreye göre farklılık arzeder. İkinci fecrin doğuşundan güneşin batmasına kadar devam eden süreye şer'i gün³⁶ ve güneşin doğuşundan batmasına kadar ki geçen süreye de örfî gün³⁷ denildiği gibi. Aynı zamanda gece ve gündüzün toplamı için de “*yevm*” denildiği olmuştur.³⁸

³³ Eyyam kelimesinin aslı “eyyam” olup, i'ale tabii tutularak bu kalıpta kullanılmıştır. (Râzi, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *et-Tefsirü'l-Kebîr*, Beyrut tsz. XIX/84).

³⁴ Ebu Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhîb*, Beyrut, 1403/1983, I/21, İbnü'l-Esir, Mecdüddin Ebi's-Saadat el-Mübarek b. Muhammed, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, thk. Tahir Ahmed ez-Zavi, Mahmud Muhammed et-Tanahî, Beyrut tsz. V/303, İsfahanî, s.894, Bikaî, Burhanüddin b. Ömer, *Nazmu'd-Dürrer*, Haydar Abad, 1966, I/29; Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, tsz. I/82.

³⁵ Ebu'l-Bekâ, s.981.

³⁶ Ebu Hayyan, *el-Bahr*, I/21, Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed, *İrşadü'l-Akli's-Selim*, Beyrut tsz. I/15, Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhü'l-Beyân*, Mısır, 1276, I/11.

³⁷ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu Li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, I/100, Ebu's-Suud, I/15, Tahanevî, Muhammed Ali el-Farukî, *Keşşaf-ı Istilahatü'l-Fünûn*, Tahran, 1967, II/1544-45; İbn Manzur, XII/649.

³⁸ Yavuz, s.75.

Araplar, savaş gibi büyük tarihi vak'aları,³⁹ zorlu, sıkıntılı veya şanlı şöhrətli işleri de "yevm" kelimesi ile tabir etmişlerdir. Mesela; onlar, savaşın sıkıntılı günlerini ifade etmek için "Eyyâmü'l-Arab/Arapların günleri" terkiibini kullanmışlardır.⁴⁰

Yukarıda "yevm" lafzının genel manada kullanıldığında mutlak vakit ifade ettiğini belirtmiştik. Kur'an'da bunun örneklerini bolca görmek mümkündür. Mesela, "Maliki Yevmi'd-Din/Din gününün sahibi"⁴¹ ayetinde geçen "yevm" kavramı burada, "gündüz, gece, yirmi dört saatlik tam bir gün" gibi bir zaman dilimiyle kayıtlı olmayıp; "gün, ay, yıl, asır, devir" gibi bilinen veya bilinmeyen her hangi bir zaman birimini ifade etmektedir.⁴² Kur'an ifadesinde bu lafzın, aynı zamanda "ni'met, bela ve musibel" manalarında da kullanıldığı görülmektedir. Mesela; müfessirler, "Ve Zekkirhum bi Eyyamillah/Onlara, Allah'ın günlerini de hatırlat"⁴³ ayetinde geçen "Eyyamillah" tabirinin, "rahmet-azab"⁴⁴, "ni'met, bela ve musibel"⁴⁵ manalarına geldiğini bildirmektedirler.

Kur'an'da, "yevm" kelimesinin zaman birimi manasındaki kullanımı iki açıdan değerlendirilebilir.⁴⁶ Bazı ayetlerde bu lafız, dünya hayatıyla ilgili, bilinen bir zaman dilimine tekâbül ederken; çoğunlukla, süresi kesin bilinmeyen uhrevî hayat ile ilgili zaman kavramı karşılığında kullanılmıştır.

³⁹ Yazır, VI/4316.

⁴⁰ Zemaşşerî, Carullah Muhammed b. Ömer. *Esâsü'l-Belâğa*. Beyrut 1965. s.715; İbn. Manzur, XII/651.

⁴¹ Fatıha, 4.

⁴² Yazır, I/82.

⁴³ İbrahim, 5.

⁴⁴ Firuzabadî, s.268.

⁴⁵ Râzi. XIX/84; İbn Kesir, II/574; Beydavî, I/513. Şevkânî, III/95.

⁴⁶ Müfessirlere göre; "Yevm" kavramı, Kur'an'da, Ahiret günlerinden bir gün (Bkz. Araf, 54: Hac,47); Kıyamet günü (Bkz. Yasin, 54): Arife günü (Maide, 3) gibi çeşitli manalarda kullanılırken (Bkz. Mukatil b. Sülcüman, el- Vücûh ve'n- Nazâir, İstanbul, 1993, s. 160, 161.; İbn. Cevzi, Ebu'l- Ferec, Nüzhetü'l- A'yûni'n- Nevâzir fi İlmi'l- Vücûh ve'n Nazâir, Beyrut, 1987. s. 640, 641.) bunların bir kısmının dünyaya, bir kısmının da ahirete yönelik iki ayrı yönünün bulunduğu görülür.

Her iki durumda da “*yevm*” lafzı, genellikle dünya veya ahiret ile ilgili kavramlara izafe edilmiştir. Yani Kur’an, bu lafzı, bir yandan “*Yevme Huneyn*” şeklinde kullanarak dünya hayatındaki zamana (güne) atfederken, diğer taraftan “*Yevmu’l-Kiyame, Yevmu’l-Ba’s, Yevmu’l-Ahir*” gibi kullanımlarıyla ahiret hayatındaki süreye hâmlctmiştir. Böylece “*yevm*” ya normal bir dünya gününü veya ahiret gününü ifade etmektedir. Aynı zamanda “*yevm*” kavramının yalın olarak (izafetsiz) dünya ve ahiret hayatı ile ilgili kullanımları da Kur’an’da mevcuttur⁴⁷. Uhrevî hayata atfedilen manasıyla “*yevm*”, alimlere göre kıyametin başlamasından, cennet ve cehennemliklerin yerlerine yerleşmelerine kadar ki geçen süreye verilen addır⁴⁸.

Kur’an’da “*yevm*” lafzının vasfedilerek kullanılması, uhrevî hayatın her hangi bir kesitini ortaya koyarken aynı zamanda bu kesitlerin devam edeceği süre hakkında ipucu vermektedir. Şöyle ki; eğer “*yevm*” kelimesi, Kur’an’da her hangi bir fiile izafe edilmişse, bunun kısa süreli bir zamana; eğer bir isme veya masdara izafe edilmişse bu defa da uzun süreli bir zamana delalet edeceği bildirilmektedir⁴⁹.

Ahiret hayatı ile ilgili yukarıdaki üç kavram hakkında yaptığımız bu açıklamalardan sonra ortaya çıkan netice şudur: Dünya hayatından sonra başlayacak olan ikinci bir hayatın, (içtimai yönden) kıyametin kopmasıyla, (veya ferdi yönden ölüm ile) başlayıp ebediyete kadar devam edişiyile gerçekleşmesinin tümüne “*ahiret*” denilmiştir⁵⁰. Bu yönüyle bu kavram, diğerlerine göre daha geneldir. Bu lafzın “*yevm*” kelimesine izafe edilerek

⁴⁷ Mesela, Maide süresinin 3. ayetinde yalın olarak zikredilen bu kavram ile “dünya”, Nahl süresinin 63. ayetinde de “ahiret” murat edilir.

⁴⁸ Maverdî, I/57.

⁴⁹ Ebu’l-Bekâ, s.981.

⁵⁰ “Ahiret” kavramının, Kur’an’da, cennet ve cehenneme girme öncesi ve sonrası dönemlerinin farklı bölümleri hakkında kullanıldığı görülmür. Kabir, kıyamet, cennet, cehennem gibi kavramlar, Ahiret kavramının kapsamına girdiğinden (Bkz. Mukatıl b. Süleyman, s. 161-162.), kıyametin kopmasından ebediyete kadar devam edecek olan sürenin bütününe “Ahiret” denir.

“*el-Yevmu'l-Ahir*” şeklinde kullanılması durumunda ise hem cennet ve cehennemliklerin yerleştirilmelerine kadar vuku bulacak olan kıyamet hadiselerinin tümü, hem de cennet ve cehennem hayatının başlangıcından sonraki ikinci merhale olan ebedilik süresi anlaşılmalıdır. Bu yönüyle “*el-Yevmu'l-Ahir*” kavramı daha geniş kapsamlı olan “*ahiret*” kavramıyla anlatılan hadiseleri daha net ve belirgin bir şekilde anlatmakta ve kapsam genişliği itibariyle ahiret kavramından sonra ikinci sırayı almaktadır.⁵¹

“*Ahiret*” kelimesinin hem yalın olarak hem de izafe edilerek kullanılmasına karşılık, “*kıyamet*” kelimesi, daha önce de belirttiğimiz gibi yalın olarak kullanılmayıp daima “*yevm*” kelimesine izafe edilmiştir. “*Yevmu'l-Kiyame*” şeklinde izafe edilerek kullanılan bu kavram, “*yevm*” lafzına izafe edilen diğer bütün kavramlardan daha geniş kapsamlıdır. Ahiret hayatını, cennet ve cehenneme yerleşme öncesi ve sonrası şeklinde iki merhalede düşünürsek; bu haliyle bu kavramın, ahiret hayatının birinci merhalesi olan cennet ve cehenneme yerleşme anına kadar olan süreye delalet ettiğini, ancak ikinci merhale olan ebedilik süresini kapsamadığını belirtebiliriz. “*Yevmu'l-Ahir*” lafzı hariç, “*yevm*” lafzına izafe edilerek kullanılan diğer kavramların tümü, “*Yevmu'l-Kiyame*” kavramının bir bölümünü resmetmektedir. Daha açık bir ifade ile söylemek gerekirse; ahiret hayatını, cennet ve cehenneme yerleşme öncesi ve sonrası olmak üzere iki merhalede mütâlaa edersek, “*Yevmu'l-Haşr*, *Yevmu'l-Hisab*” gibi “*yevm*” kavramına izafe edilen diğer bütün kavramların, birinci merhalenin tümüne şamil olan “*Yevmu'l-Kiyame*” kavramının sadece bir yönünü tavsif ettiğini söyleyebiliriz. Böylece Kur'an, bir yandan “*dirilme günü*”nden, “*toplanma günü*”nden ve benzeri hadiselerden bahsederken bütün bunların kıyamet günü gerçekleşeceğini vurgular. İşte Kur'an, kıyametin kopacağı andan itibaren

---

⁵¹ Yavuz, s.87.

cennet ve cehenneme yerleşme anına kadar gerçekleşecek olan bütün bu önemli hadiselerden tek tek bahsedip bunları, ahiret gününe özel isimler olarak tayin etmiştir.

Her biri ahiret hayatının farklı bir yönünü ortaya koyan bu çeşitli isimlendirmeler, o muhteşem ve muazzam günün belli kesitlerini canlı tablolar halinde kademe kademe takdim eder. Ahiret gününe bu kadar çok ismin verilmiş olması akıllı sahiplerine bir uyarıdır⁵² ve aynı zamanda Cenab-ı Hakk'ın bu güne verdiği önemin en açık bir göstergesidir.⁵³

Kur'an'ın beyanına göre ahiret gününün dehşeti, kıyametin kopuşuyla başlayacaktır. Zira Kur'an, bugünün büyüklüğünü göstermek amacıyla kıyametin kopacağı zamana da özellikle dikkatleri çekmiş ve bu ana özel isimler vermiştir. Kur'an bu anın tasvirini, "saat/an, kısa zaman, gece-gündüz",⁵⁴ "sûr/borazan, boru",⁵⁵ "nefhâ/üfleme",⁵⁶ "sayha/yüksek sesle bağırma",⁵⁷ "zecra/şiddetli bağırma",⁵⁸ "sa'k/ölüm",⁵⁹ "feza/korku",⁶⁰ "âzife/yaklaşan",⁶¹ "hâkka/gelmesi hak olan",⁶² "vakıa/gerçek olan",⁶³ "sâhha/sağır eden ses",⁶⁴ "karia/iki şeyin bir birine çarpmasıyla çıkan şiddetli ses",⁶⁵ "tämme/bütün belaları unutturan en büyük bela",⁶⁶ "ğaşiye/dehşetiyle her şeyi kuşatan felaket"⁶⁷ kavramlarıyla sunarken aynı zamanda kıyamet

⁵² Gazali, Ebu Hamid, *İhya-u Ulûmiddin*, Mısır, tsz. 1V/500

⁵³ Güngör, Mevlüt, *Kur'an Penceresinden Bakış*, İstanbul, 1995, I. bs., s.83.

⁵⁴ A'raf, 187.

⁵⁵ Mü'minun, 101.

⁵⁶ Hakkâ, 13.

⁵⁷ Yasin, 29, 49, 53.

⁵⁸ Naziat, 13.

⁵⁹ Zümer, 68.

⁶⁰ Enbiya, 103.

⁶¹ Ğafir, 18.

⁶² Hakkâ, I, 2.

⁶³ Vakıa, 1.

⁶⁴ Abese, 33.

⁶⁵ Karia, 1.

⁶⁶ Naziat, 34.

⁶⁷ Ğaşiye, 1.

saatinde insanların durumundan,⁶⁸ kainatın kozmik düzeninin bozulmasından, “zelzele/sarsıntı, deprem”,⁶⁹ “râcce/şiddetli sarsıntı”,⁷⁰ “râcife/kuvvetli sarsıntı”,⁷¹ “dekke/yıkılma, sarsılıp dümdüz olma”⁷² ifadeleriyle arzın durumundan, dağların, denizlerin, göklerin hallerinden genişçe bahseder. Haşrolma ile devam edecek olan bu merhalenin (kıyametin kopmasının) akabindeki dönem, daha geniş ve net çizgilerle Kur’an’da sunulur. Kur’anın, önemle üzerinde durduğu bu günler mutlaka vuku bulacaktır.⁷³ Kur’an, kıyametin kopmasıyla başlayacak olan ikinci hayatın neler getireceğini gözler önüne sermiş, ancak kıyametin ne zaman başlayacağı hadisesini, “Muğayyebât/görünmez, gizli, sır” dan biri olarak⁷⁴ zikretmiştir.⁷⁵ Kıyamet saatinin (kıyametin kopmasının) bilinmesinin veya açıkça bildirilmesinin, beşer üzerinde pek fazla bir önem arzermeyeceği, asıl gayenin dünya hayatından sonraki günlerin getireceği sıkıntıların iyice tefekkür edilip uhrevi hayatın kurtarılmasının gerekliliği aşıkardır. Ayrıca bu anın Kur’an’da gizli tutulması, kişinin daima uyanık ve hazırlıklı beklemesi, uhrevi amellerin çoğaltılarak birikim elde edilmesini teşvik amacına yöneliktir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, kıyametin ne zaman vuku bulacağını soran bir sahabiye “Kıyamet için ne hazırladın?”⁷⁶ sualiyle ikaz ederek asıl önemli noktaya dikkatleri çekmesi ve yine başka bir Hadis-i Şeriflerinde, “Her kim vefat ederse, işte o kişi için kıyamet kalkmış (başlamış) demektir”⁷⁷ buyurarak ölümün akabinde kişinin bu hayatla hemen yüz yüze geleceği

⁶⁸ Mesela, bkz. Hacc, 2.

⁶⁹ Zilzal, 1-5.

⁷⁰ Vakıa, 4.

⁷¹ Naziat, 6.

⁷² Feccr, 21.

⁷³ Bu konudaki bazı ayetler için bkz. Al-i İmran, 9, 25; Nisâ, 84.

⁷⁴ Ateş, Süleyman, Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1990. VII /82.

⁷⁵ Lokman, 34.

⁷⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu’l-Buhârî*, İstanbul, 1315. Fedail, 6; Edeb, 95, 96;

⁷⁷ İbn Ebi’-d-Dünya’dan naklen Çazali, *İhya*, IV/479

hadisesini belirtmesi, ölümün ötesinde çok ciddi sıkıntıların vuku bulacağı günleri göstermektedir.

Kur'an, yukarıda zikri geçen ahiret, kıyamet gibi kavramlarla ahiret hayatını tasvir ederken, çoğunlukla "yevm" kelimesini yalın olarak veya vasıflayarak, yahut bir şeye izafe ederek uhrevî hayatı veciz ifadelerle anlatım yolunu seçmiş, bunu yaparken o günün can alıcı noktalarını takdim etmiş ve bunda da harika ve enteresan bir üslup kullanmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz kavramlar dışında, Kur'an'da, farklı eskatolojik kavramlar görmek de mümkündür. Bu, Kur'an'ın kendine has bir üslup özelliğidir. Özellikle tasviri anlatımlarda bu çeşitlilik ve zenginlik, sergilenen konuyu bir yönüyle hafızada canlı tutarak asıl maksadı gerçekleştirme amacına yöneliktir. Bu sebeple Kur'an'da, kimi zaman, "belde, yurt" anlamına gelen "ed- dâr" ile,⁷⁸ "yaşantı" anlamına gelen "el- hayat" kelimeleri de uhrevî hayatın kavram çerçevesine girer.⁷⁹ Her ne kadar her iki kavram, yalın olarak ahiret anlamında kullanılsa da,⁸⁰ çoğunlukla vasfedilerek veya izafe edilerek daha özel kavramlar halinde uhrevî hayatı yansıtmaktadır. Bu iki kavram arasında "ed-dâr" lafzı, ahiret hayatının farklı kesitlerini ifade eden çeşitli kavramlarla bütünleşerek alanını biraz daha netleştirip özelleştirirken, "el- hayat" lafzı, uhrevî hayatın bütünü kapsayan bir ifadeyle, "Hayatü'l-Ahire/ahiret hayatı" terkihiyle daha genel bir görünüm arzeder. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, "el-hayat" kavramı, sadece "el-ahire" kavramına izafe edilerek "Hayatü'l-Ahire" şeklinde, tüm ahiret hayatını kapsayacak anlamda kullanılmasına karşılık; "dâr" kavramı, hem "ahiret" kavramına izafe edilerek "Darü'l-Ahire"

⁷⁸ İsfehani, 321.

⁷⁹ İsfehani, 269.

⁸⁰ Mesela, bkz. Sad, 46; Fecr, 24.

şeklinde⁸¹ uhrevî hayatın bütününe; hem de cennet, cehennem gibi ahiret hayatının bir bölümünü ifade eden kavramlarla uhrevî hayatın bir kesitine hamledilmektedir. İşte bunlardan bir kısmı :

“Dârü'l-Karar/Karar yurdu; Ahiret”;⁸² “Ukbe'd-Dâr,⁸³ Akibetü'd-dar/Dünya yurdunun akıbeti; Ahiret,⁸⁴ “Dârü's-Selâm/Selam yurdu; Cennet”;⁸⁵ “Dârü'l-Muttakîn/Muttakilerin yurdu; Cennet”;⁸⁶ “Dârü'l-Mukâme/Durulacak yurt; Cennet”;⁸⁷ “Darü'l-Bevâr/Helak yurdu; Cehennem”;⁸⁸ “Dârü'l-Fasikîn/Fasıkların yurdu; Cehennem”;⁸⁹ “Dârü'l-Huld/Ebedilik yurdu”⁹⁰, “Süü'd-Dâr/Yurdun en kötüsü; Cehennem”.⁹¹

Bu açıklamalardan sonra şimdi, Kur'anın, “Yevm” kavramıyla ahiret hayatını detaylandırıp ona özel isimler olarak tayin ettiği kavramları ele alacağız. Zira bu zaman birimi(yevm)nin, mahiyeti ve önemi, ona değişik özellikleri bakımından atıfta bulunan birçok ayetten anlaşılmaktadır.⁹²

يوم الآخر **Son gün:**⁹³ Dünya hayatının sona ermesi sebebiyle ahirete bu isim verilmiştir.⁹⁴ Yani, o günden sonra başka bir gün yok.

⁸¹ Bkz. Bakara, 94; En'am, 32; A'raf, 169, Yusuf, 109; Kasas, 77; Ankebut, 64; Ahzab, 29.

⁸² Ğafir, 39.

⁸³ Ra'd, 22, 24, 42.

⁸⁴ En'am, 135; Kasas, 37.

⁸⁵ En'am, 127; Yunus, 25.

⁸⁶ Nahl, 30.

⁸⁷ Fatır, 35.

⁸⁸ İbrahim, 28.

⁸⁹ A'raf, 144.

⁹⁰ Fussilet, 24.

⁹¹ Ra'd, 25; Ğafir, 52.

⁹² Paçacı, Mehmet, **Kur'ân'da ve Kitabı Mukaddeste Âhiret İnancı**, İst., 1994, s.84-85.

⁹³ Mesela, bkz. Bakara, 8, 62, 126, 177; Al-i İmran, 144; Nisa, 39, 59; Maide, 69; Tevbe, 18, 19.

⁹⁴ İbn-i Kesir, I/46.

يوم القيمة **Kıyamet günü**:⁹⁵ Ahiret hayatı, İsrâfil (a.s.)'in ⁹⁶ sura üfürmesiyle başlar.⁹⁷ Sura üfleme, kıyametin vuku bulunduğu gündür.⁹⁸ Diğer bir ifadeyle; sura üfleme, ahiret hayatının başlangıcı sayılan kıyametin kopuşunun ilk merhalesidir. Bunun akabinde devam edecek olan sürece ise Kıyamet günü⁹⁹ denir.

Zümer sûresinin 68. ayetinde, birinci ve ikinci sûra üfürülme şeklinde iki nefhadan bahsedilir.¹⁰⁰ Birincisi, ölüm nefhası; ikincisi ba's (dirilme) nefhasıdır. Cumhur ise; nefhanın üç defa olacağını bildirmiştir. Birincisi "korku nefhası" dır ki Neml sûresinin 87. ayetinde zikredilen "Nefha-i Feza" dır. İkincisi "ölüm nefhası" dır ki Zümer sûresinin 68. ayetinde beyan edilen "Nefha-i Sa'k" dır. Üçüncüsü ise "dirilme nefhası"dır¹⁰¹ ki Yasin sûresinin 51-54. ayetlerinde zikredilen "Nefha-i Kıyam"dır.¹⁰² Dirilme nefhasından hemen sonra kabirlerden çıkılıp¹⁰³ mahşere¹⁰⁴ bölük bölük gidilecektir.¹⁰⁵

يوم الخلود **Ebediyet (Ebedî Yaşama) Günü**:¹⁰⁶ Sonu olmayan, ebedî kılınacak bir gün.¹⁰⁷

⁹⁵ Mesela, bkz. Bakara, 85, 113, 174; Al-i İmran, 55, 77, 161, Nisa, 87, 109, 141, Maide, 14, 36, 64; En'am, 12.

⁹⁶ Suyutî, **Celâleyn**, Kahire, tsz. II/251.

⁹⁷ En'am, 73; Taha, 102; Neml, 87; Nebe', 18. Kehf, 99; Müminun, 101, Yasin, 51, Kâf, 20; Hakka, 13; En'am, 73; Taha, 102; Neml, 87; Nebe', 18.

⁹⁸ Zümer, 68.

⁹⁹ Rum, 12, 14, 55; Câfir, 46; Casiye, 27; Hakka, 15, 16.

¹⁰⁰ Ayrıca bkz. Hakka, 13.

¹⁰¹ Nesefî, Abdullah b. Ahmed, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakaikü't-Te'vil**, Beyrut, 1408/1988, III/1522.

¹⁰² Çantay, Hasan Basri, **Kur'ân-i Hakîm ve Meâl-i Kerim**, İstanbul, 1988, II/687 (dipnot).

¹⁰³ Yasin, 51.

¹⁰⁴ Beydavî, Nasreddün Abdullah, **Envârü't-Tenzîl ve Esrarü't-Te'vil**, Beyrut, 1408/1988, II/561. Suyutî, II/251.

¹⁰⁵ Nebe', 18.

¹⁰⁶ Kaf, 34.

¹⁰⁷ Sâbüni, III/247.

يوم الآزفة *Yaklaşan (Yakın) Gün*:¹⁰⁸ “Gittikçe yaklaşan” veya “vuku bulması yakın” manasına gelen¹⁰⁹ “kıyamet günü.”¹¹⁰

يوم ما كان شره مستطيرا *Şerri Salgın Olan Bir Gün*:¹¹¹ Göklerin yarılması, yıldızların dökülmesi, dağların uçuşması ve diğer benzeri olayların vuku bulmasıyla o günün şiddet ve dehşeti, sürekli yaygın ve son derece korkunçtur. Katade şöyle der: “Vallahi o günün şerri öyle yayılır ki göklere ve yere ulaşır”.¹¹²

يوم البعث *Ba's (Diriliş) Günü*:¹¹³ Bedenlerin mezarlardan dirilme günü.

يوم الخروج *Çıkış Günü*:¹¹⁴ Bu, bütün halkın, dirildikten sonra kabirlerden¹¹⁵ çıkacağı zamandır. Özellikle kafirler, tapmak için dikilen putlara yahut bayrak, sancak ve benzeri şeylere koştukları gibi¹¹⁶ kabirlerinden fırlaya fırlaya¹¹⁷ süratle mahşere¹¹⁸ doğru koşacaklardır.

¹⁰⁸ Ğafir, 18.

¹⁰⁹ Beydavî, II/337.; Bursevî, III/439.

¹¹⁰ Suyutî, II/149.; Nesefî, III/1533

¹¹¹ İnsan, 7. Ayrıca bkz. İnsan, 11.

¹¹² Taberî, XII/359.

¹¹³ Rum, 56; A'raf, 14; Hicr, 36; Meryem, 15. 33; Mü'minun, 100; Şuara, 87; Sâffat, 144; Sâd, 79; Nahl, 84, 89; Mücadele, 6. 18.

¹¹⁴ Kâf, 42; Mearic, 43. Ayrıca bkz. Ğafir, 16.

¹¹⁵ Beydavî, II/425; Suyutî, II/191; Nesefî, III/1695.

¹¹⁶ Beydavî, II/528; Suyutî, II/237; Nesefî, III/1866.

¹¹⁷ Suyutî, II/149; Beydavî, II/337.

¹¹⁸ Suyutî, II/237.

يوم كبير *En Büyük Gün:*¹¹⁹ Vuku bulacak hadiseleriyle

dünya günlerine benzemeyen, en ağır ve zor bir gün.

يوم الحق *Hak Olan Gün:*¹²⁰ Bu, “vuku bulması sabit ve gerçek

olan¹²¹ kıyamet günü”¹²² demektir.

يوم لا ريب فيه *Geleceğinde Hiç Şüphe Olmayan Gün:*¹²³ Yukarıda

belirttiğimiz “hak olan gün” ile aynı manada olup farklı anlatımlarla ifade edilmiş olan uhrevî bir kavramdır.

يوم لا تستأخرون عنه ساعة ولا تستقدمون *İleri ve Geri Bırakılmayacak*

*Bir Gün:*¹²⁴ Allah’ın takdir ettiği o gün zamanında gelecektir. Her hangi bir kimsenin isteğiyle geri kalmaz, her hangi bir kimsenin ricasıyla da öne geçmez.¹²⁵

يوم مشهود *Mutlaka Görülecek Bir Gün:*¹²⁶ O günü, gök ve yer ehli,

öncekiler ve sonrakiler¹²⁷ iyiler ve kötüler tümünden görecektir.¹²⁸

¹¹⁹ En’am, 15; Yunus, 15; Hüd, 3; Meryem, 37; Şuara, 135, 156, 189; Zümer, 13; Ahkâf, 21; Mutaffifin, 5;

¹²⁰ Nebe’, 39.

¹²¹ Beydavî, II/563.; Nesefî, 1918.

¹²² Suyutî, II/252.

¹²³ Al-i İmran, 9, 25.

¹²⁴ Sebe’, 30.

¹²⁵ Sâbüni, II/554.

¹²⁶ Hüd, 103.

¹²⁷ Sâbüni, II/34.

¹²⁸ Kurtubî, IX/64.

يوم المعلوم ؛ يوم الوقت المعلوم *Malum (Bilinen) Bir Gün*:¹²⁹ Allah'ın belirlediği muayyen bir zaman¹³⁰ ki bu, bütün canlıların öleceği ve vazifenin sona ereceği ilk üfürme zamanı¹³¹ veya insanların kabirlerinden kaldırılacağı gündür.¹³²

يوم لامرد له من الله *Allah'tan, Geri Çevrilmesi Mümkün Olmayan Gün*:¹³³ Gelmesini engellemeye kimsenin gücünün yetmeyeceği¹³⁴ kıyamet günü.¹³⁵

يوم الموعود ؛ يوم الوعيد *Va'd ve Va'id (Tehdit) Günü*:¹³⁶ Va'd, hayır ve şerde, acıda ve tatlıda kullanılır. Va'id, sadece acı ve korkunç olanlarda kullanılır ki tehdit ve inzar ifade eder.¹³⁷ Bu sebeple va'd, mü'minler için tebşir (cennetle müjdeleme); va'id (cehennemle korkutma), kafirler için tehdit olarak¹³⁸ kıyamet günü manasında kullanılmıştır.¹³⁹

يوم الجمع ؛ يوم مجموع *Toplama, Toplanma Günü*:¹⁴⁰ Bu, insanların,¹⁴¹ cinlerin¹⁴² ve hayvanların¹⁴³ toplanacağı kıyamet günü;¹⁴⁴ veya

¹²⁹ Hicr, 38; Sâd, 81; Vakıa, 50.

¹³⁰ Sâbüni, III/310.

¹³¹ Sâbüni, III/66.

¹³² Râzi, XIX/184.

¹³³ Rum, 43; Şürâ, 47.

¹³⁴ Beydavî, II/222; Suyutî, II/162.

¹³⁵ Suyutî, II/100.

¹³⁶ Kâf, 20; Sebe', 30; Bûruc, 2. Ayrıca bkz. Enbiya, 103. Zuhuf, 83; Zariat, 60; Mearic, 42, 44.

¹³⁷ Yazır, VI/4501.

¹³⁸ Çantay, III/1165.

¹³⁹ Beydavî, II/584; Suyutî, II/260; Neseфі, II/1945; Yazır, VIII/5689.

¹⁴⁰ Şürâ, 7; Teğabûn, 9; Hûd, 103; Maide, 109.

¹⁴¹ Ahkâf, 6.

¹⁴² En'am, 128.

¹⁴³ Tekvîr, 5.

¹⁴⁴ Beydavî, II/359; Suyutî, II/159; Neseфі, III/1575.

öncekilerin ve sonrakilerin¹⁴⁵ hesap ve ceza için toplanacağı gün;¹⁴⁶ yahut öncekilerin ve sonrakilerin, insanların ve cinlerin, gök ve yer halkının, bazılarına göre her kul ile amelinin, bazılarına göre de zalim ile mazlumun, her peygamberle ümmetinin bir araya getirileceği gün¹⁴⁷ demektir. Kur'an'da cem'¹⁴⁸ ve haşır¹⁴⁹ kavramlarıyla bu günden bolca bahsedilmektedir. O gün, Allah Teâla, her fertten tek tek haberdardır.¹⁵⁰ Yani ilmi, onları, cemiyet olarak da şahıs ve fert olarak da tamamıyla ihata etmiştir.¹⁵¹ Göklere ve yerde kim varsa, herkes O'na, kul olarak¹⁵² tek başına gelecektir.¹⁵³ Ancak bu toplanma gününde muttakiler, Rahman'ın huzurunda heyet halinde cem edilirken¹⁵⁴ kafirler, kör dilsiz ve sağır olarak yüz üstü¹⁵⁵ gözleri gömgök olarak bir arada toplanacaklar,¹⁵⁶ kalplerine korku dolduğundan, sesleri kısılacak,¹⁵⁷ dünyada ve kabirde ancak bir saat (çok kısa bir müddet) kadar kaldıklarını¹⁵⁸ zannedecekler¹⁵⁹ veya on gün kadar dünyada eğlendiklerini fısıltıyla birbirlerine anlatacaklardır.¹⁶⁰

¹⁴⁵ Vakıa, 49, 50.

¹⁴⁶ Ebu's-Suud, VIII/257; Nesefi, III/1818

¹⁴⁷ Şeyh Zade, Haşiyetü Şeyh Zade Ale't-Tefsiri'l-Kadı Beydavî, Matbaai Osmaniyye, tsz. III/501.

¹⁴⁸ Al-i İmran, 9, 25; Nisâ, 87, 140; Maide, 48, 105; En'am, 12; Yunus, 4; İbrahim, 21; Kehf, 99; Sebe', 26; Yasin, 32, 53; Şürâ, 15; Vakıa, 50; Casiye, 26; Kıyame, 3; Mürselat, 38.

¹⁴⁹ Bakara, 203; Al-i İmran, 12, 158; Nisâ, 172; En'am, 22, 38, 51, 72; Maide, 97; Enfal, 24, 36; Yunus, 28; Hicr, 25; Kehf, 47; Meryem, 68; Taha, 124; Furkan, 17; Neml, 83; Sebe', 40; Sâffat, 22; Mü'minun, 79; Fussilet, 19; Ahkaf, 6; Kâf, 44; Mücadele, 9; Mülk, 24.

¹⁵⁰ Meryem, 94.

¹⁵¹ Beydavî, II/41.

¹⁵² Meryem, 93.

¹⁵³ Meryem, 95.

¹⁵⁴ Meryem, 85.

¹⁵⁵ İsrâ, 37; Furkan, 34.

¹⁵⁶ Taha, 102.

¹⁵⁷ Beydavî, II/58.

¹⁵⁸ Bkz. Yunus, 45.

¹⁵⁹ Beydavî, I/437.

¹⁶⁰ Taha, 103.

يوم التلاق **Kavuşma Günü:**¹⁶¹ Bu kavuşma, Kur'an'a göre; ahiret gününe kavuşma.¹⁶² Allah'a kavuşma¹⁶³ şeklinde tahakkuk edecektir. Ahirete kavuşma, kıyamet gününün gerçekleşmesi ve herkesin onunla yüz yüze gelmesi demektir. Kıyamet günü geldiğinde, ruhlarla cesetler; göklerdeki, yerdekiler; evvelkiler, sonrakiler; abidler, mabudlar; zalimler, mazlumlar hep orada buluşacaklardır.¹⁶⁴ Kulun, Allah'a kavuşmasından maksat ise, onun, hayır ve şerden yaptığı şeylerin hesabını Allah'a vererek kıyamet gününde onların karşılığına kavuşmasıdır.¹⁶⁵

يوما ترجعون فيه الى الله **Allah'a Döndürülme Günü:**¹⁶⁶ Ölümün akabinde¹⁶⁷ kıyametin kopup¹⁶⁸ yeniden dirilme ile¹⁶⁹ herkes¹⁷⁰ ve her şey (bütün emir)¹⁷¹ Allah'a döndürülecektir ki işte bu sebeple Kur'an, kıyamet gününü "Allah'a döndürülme günü" olarak zikretmektedir.

يوما يجعل الولدان شيبا **Çocukları İhtiyarlatan Gün:**¹⁷² Bu ifadenin, kıyamet gününün şiddet ve azabından,¹⁷³ dehşet ve sıkıntılarından, mecazi bir ifade olduğu bildirilir.¹⁷⁴ Taberi ise, bu ifadenin hakiki manası bağlamında, İbn Mes'ud'dan şu rivayeti nakleder: "Bu olay, yüce Allah'ın Hz. Adem'e

¹⁶¹ Ğafir, 15; Tevbe, 77; Ahzab, 44. Ayrıca bkz. Zuhuruf, 83; Tür, 45; Meatic, 42.

¹⁶² Bu konudaki bazı ayetler için bkz. A'raf, 147; Mü'minin, 33; Rûm, 16; Casiye, 34.

¹⁶³ Bu konudaki bazı ayetler için bkz. En'am, 31, 154; Yunus, 7, 45; Ra'd, 2; Kehf, 110; Ankebut, 5; Furkan, 21.

¹⁶⁴ Beydavî, II/337; Suyutî, II/149; Nesefî, III/1532

¹⁶⁵ Beydavî, II/581; Suyutî, II/259; Nesefî, III/1943

¹⁶⁶ Nûr, 64; Bakara, 281.

¹⁶⁷ Ankebut, 57.

¹⁶⁸ Zuhuruf, 85.

¹⁶⁹ En'am, 36.

¹⁷⁰ Mesela bkz. Bakara, 28, 245; Yunus, 56; Hud, 24

¹⁷¹ Mesel bkz. Bakara, 210; Al-i İmran, 109; Enfâl, 44; Hacc, 76; Fatır, 4; Hadîd, 5.

¹⁷² Müzzemmil, 17.

¹⁷³ Beydavî, II/539; Suyutî, II/242; Nesefî, III/1884.

¹⁷⁴ Razi, XXX/184.

şöyle hitap ettiği zaman olacaktır: “Ey Adem zürriyetinden cehenneme girecekleri ayır, her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişiyi çıkar.” İşte orada her çocuk ihtiyarlayacaktır.”¹⁷⁵

يوم عقيم Kısır Bir Gün:¹⁷⁶ Kendisinden sonra bir daha gece gelmeyeceği için, kıyamet gününe¹⁷⁷ bu adın verildiği söylenir. Ebu’s-Suud şöyle der : “Sanki her gün kendinden sonra gelen günü doğurmaktadır. Kendinden sonra başka bir günün gelmeyeceği gün ise kısırdır.”¹⁷⁸

يوم ما ثقيل Çok Ağır ve Çetin Bir Gün:¹⁷⁹ İsyanları sebebiyle, şiddeti kafirlere çok ağır gelen¹⁸⁰ zor ve korkunç, çok dehşetli olaylarla dolu olan¹⁸¹ kıyamet günü.¹⁸²

يوم عصب Çok Şiddetli, Belalı Bir Gün.¹⁸³

يوم عسر؛ يوم عسير Zor Bir Gün:¹⁸⁴ Çok zorlu ve sıkıntılı geçecek olan kıyamet gününü ifade eden bu kavramların tümü, Kur’an-ı Kerim de kafirler hakkında kullanılmıştır. Müfessirler, Müddessir sûresinin 9. ayetinde geçen bu kavramın akabinde ki “kafirlere hiç kolay değildir.”¹⁸⁵ ayeti kerimesine göre, bu günün sadece kafirlere zor bir gün kılınacağını;

¹⁷⁵ Taberî, XII/291; İbn Kesir, IV/463.

¹⁷⁶ Hacc, 55.

¹⁷⁷ Suyutî, II/258.

¹⁷⁸ Ebu’s-Suud, VI/115.

¹⁷⁹ İnsan, 27.

¹⁸⁰ Neseî, III/1907.

¹⁸¹ Sâbüni, III/497.

¹⁸² Suyutî, II/249; Neseî, III/1907.

¹⁸³ Hud, 77.

¹⁸⁴ Kamer, 8; Müddessir, 9; Furkan, 26. Ayrıca bkz. Hud, 77.

¹⁸⁵ Müddessir, 10.

dolayısıyla o günün mü'minler için kolay olacağına dair işaret ve müjde bulunduğunu¹⁸⁶ bildirir.

يوم محيط *Kuşatıcı Bir Gün:*¹⁸⁷ Bundan maksat, ahiret gününün azabının sarıp kuşatmasıdır.¹⁸⁸

يوم اليم *Acı Veren Bir Gün:*¹⁸⁹ Büyük acı (azap), o günde gerçekleşeceği için bu acı, o güne izafe edilmiş¹⁹⁰ ve kıyamete bu şekliyle isim olmuştur.

يوم عيوسا *Suratsız, Kara, Asık Yüzlü, Çatık Kaşlı Bir Gün:*¹⁹¹ Yüzlerin, suratların ekşiyeceği, günahlardan dolayı manzarası çirkin olacağı¹⁹² için o gün, bu şekilde adlandırılmıştır.

يوم التغابن *Aldanma, Kâr ve Zarar Günü:*¹⁹³ Kıyamet gününde, kafirlerin, imansızlığı sebebiyle; mü'minlerin de, iyilikteki kusuru sebebiyle ekşiği ortaya çıkacağı için, o güne bu ad verilmiştir¹⁹⁴. Ayrıca; ahirette mü'minlerin durumunu gören kafirler, aldandıklarını anlayacakları için böyle denilmiştir. Çünkü kafirler, dünyada iman etselerdi o gün cennetin

¹⁸⁶ Beydavi, 542; Suyutî, II/244; Neseî, III/1888.

¹⁸⁷ Hud, 84.

¹⁸⁸ Bkz. Razi XVIII/40. Bilmen, Ömer Nasuhi, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri, İstanbul, 1964, III/1506.

¹⁸⁹ Hud, 26; Zuhuruf, 65.

¹⁹⁰ Râzi, XVII/211.

¹⁹¹ İnsan, 10.

¹⁹² Beydavi, II/552; Suyutî, II/247, 248.

¹⁹³ Feğabun, 9.

¹⁹⁴ Sâbüni, Safve, III/391.

menzillerine konacaklardı. Küfre saptıkları için onlar cehenneme, mü'minler ise cennete gireceklerinden¹⁹⁵ ahiret, aldandıklarını görecekleri gündür.

يوم لا ينطقون (Kafirlerin) Konuşamayacakları Gün:¹⁹⁶ Kafirlerle

kıyamet günü konuşma imkanı verilmeyecek, ağızlarının üstüne mühür vurulacak¹⁹⁷, bu sebeple bir şey söylemeye muktedir olamayacaklardır¹⁹⁸.

يوما تتقلب فيه القلوب والأبصار Kalplerin ve Gözlerin Döneceği,

Kıvranaçağı Gün:¹⁹⁹ Razi, kıyamet gününde "kalplerin ve gözlerin dönmesi" hususunda alimlerin farklı görüşlerini şöyle sıralar : "1. Kalpler, korku ve dehşetten ötürü süratle çarpar, gözler çakılır kalır. 2. Kafirlerin durumları değişir ve böylece kalpleri anlamaz bir halden anlar bir hale; gözleri görmez halden görür bir hale gelir. Dolayısıyla onlar, şüpheden zanna, zandan yakîne, yakînden muayene ve müşahedeye geçmişlerdir. 3. Kalpler o gün yerinden oynar ve boğazlara dayanır, gözler de masmavi kesilir. (.....)"²⁰⁰

يوم تشخص فيه الأبصار Gözlerin Dehşetten Donakalacağı Gün:²⁰¹

Özellikle kafirlerin, o gün korku ve heyecandan gözleri, göğe doğru dikilir, açık vaziyette apışıp kalır, ne hareket edebilir ne de bir tarafa dönebilir.²⁰²

¹⁹⁵ Beydavi, II/499; Suyutî, II/225; Neseî, III/1818; Ebu's-Suud, VIII/257

¹⁹⁶ Mürselat, 35; Yasin, 65.

¹⁹⁷ Yasin, 65.

¹⁹⁸ Beydavi, II/285; Neseî, III/1446.

¹⁹⁹ Nur, 37.

²⁰⁰ Razi, XXIV/5.

²⁰¹ İbrahim, 42.

²⁰² Sábûnî, II/101.

Ebu's-Suûd şöyle der: "Onların gözleri açık kalır. Zira gördükleri şeyin dehşetinden, göz kapakları bile kıpırdamaz."²⁰³

يوم الحساب *Hesap Günü*:²⁰⁴ Kıyametin en önemli anlarından birisidir. Kur'an, yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin hesaplarının çıkartılacağı günün yaklaştığını²⁰⁵ bildirirken, bu hesabın çok çabuk tahakkuk edip hükme bağlanacağından²⁰⁶ bahseder. İnkarcıların, yeniden dirilmeyi kabul etmediklerinden dolayı hesaba çekilmeyi de ummalarına²⁰⁷ karşılık Cenab-ı Hak, onların kendisine döneceklerini ve hesaplarının yine kendisine ait olduğunu²⁰⁸ onları kötü²⁰⁹ ve şiddetli bir hesapla²¹⁰ yargılayacağını, mü'minleri ise çok kolay bir hesaba tabi tutacağını²¹¹ zikretmektedir.

يوم لا بيع فيه ولا خلة ولا شفاعة *Alış-Veriş, Dostluk ve (Kafirlere)*

Aracılığın Olamayacağı Gün:²¹² O gün, kurtulmak için ne bir fidye²¹³ ne de fayda verecek bir dostluğa ve sadakate imkan ve mahal yoktur.²¹⁴ Dünyada kötülük hususunda birbirleriyle dostluk kurup ahbap olanlar²¹⁵ birbirlerinin helak olmalarına sebep oldukları için kıyamet gününde²¹⁶ düşman olacaklar²¹⁷

²⁰³ Ebu's-Suud, V/55.

²⁰⁴ İbrahim, 41; Sad, 16, 53; Ğafir, 27.

²⁰⁵ Enbiya, 1.

²⁰⁶ Bakara, 202; Al-i İmran, 19, 199; Maide, 4; Ra'd, 41; İbrahim, 51; Nur, 39; Ğafir, 17.

²⁰⁷ Nebe', 27.

²⁰⁸ Ğaşiye, 25, 26.

²⁰⁹ Ra'd, 18, 21.

²¹⁰ Talak, 8.

²¹¹ İnşikak, 8.

²¹² Bakara, 254; İbrahim, 31.

²¹³ Kafirlerin, kıyamet günü günahlarına karşı fidye temennisinde bulunmaları ve bu temennilerinin boşa çıkması ile ilgili ayetler için bkz. Maide, 36; Zümer, 47; Hadid, 25.

²¹⁴ Suyutî, I/212.

²¹⁵ Suyutî, II/167.

²¹⁶ Suyutî, a.y.; Neseffî, III/1608.

²¹⁷ Zuhurf, 67.

ve dünyadaki dostluklarından son derece pişmanlık duyacaklardır.²¹⁸ Allah yolunda O'na itaat uğrunda dost olanların dostlukları ise gerçek ve ebedi bir dostluktur.²¹⁹

Ahirette, günahkarlara, mazeret bildirmeleri için de izin verilmeyecektir.²²⁰ Zira uzuvları, yaptıkları şeyleri bir bir haber vermek suretiyle şahidlik edeceklerinden²²¹, ortaya atılan mazeretlerin hiç bir önemi kalmayacaktır²²². Taberi şöyle der: "Müşriklere özür beyan etmeleri fayda vermez. Çünkü onlar sadece batıl şeylerle mazeret beyan ederler."²²³

Kıyamet günü kafirler, müşrikler, zalimler, günahkarlar, günahlarına bedel olarak, azaptan kurtulmak için yaptıkları kötülöklere mukabil fidyeye verme arzusunda bulunacaklar, fakat bu arzuları kesinlikle gerçekleşmeyecektir²²⁴. Zira o gün, dünyada geçerli olan hiç bir yol yordam geçerli değildir.²²⁵

يوم التناد *Feryat Etme (Bağırıp Çağırışma) Günü*:²²⁶ O gün, insan, mahşere çağrıldığı veya insanlar birbirlerine seslenip yardım talebinde bulunacağı için, kıyamet gününe bu ad verilmiştir.²²⁷ O gün, azaptan kurtulmak için yardım istemek, kimseyi azaptan kurtarmaz ve yardım onlara ulaşmaz. Bağırarak ve yardım istemek zaten kimseye fayda da vermeyecektir.²²⁸

²¹⁸ Furkan, 27.

²¹⁹ Beydavî, II/377; Suyutî, a.y.; Neseî, III/1608.

²²⁰ Mürselat, 36. Ğafir, 53; Rum, 57, Tahrim, 7.

²²¹ Suyutî, II/246.

²²² Bkz. Kıyame, 15.

²²³ Taberî, XI/70.

²²⁴ Bkz. Maide, 36; Zümer, 47; Mearic, II

²²⁵ Semerkandî, VI/149.

²²⁶ Ğafir, 32, Mü'minun, 65.

²²⁷ Bursevî, III/446

²²⁸ Ebu's-Suud, VI/142.

يوم الحسرة **Hasret (Pişmanlık ve Üzüntü) Günü:**²²⁹ O gün, insanlar hasret ve hüznü duyacak, yaptığı ve yapmadığı şeylerden pişmanlık hissedeceklerdir. Kötülük edenler, yaptıkları kötülöklere pişman olacak; iyilik yapanlar da yaptıkları iyiliklerinin az olduğuna, çok iyilik yapamadıklarına pişmanlık ve hasret duyacaklardır.²³⁰

يوم الفصل **Fasl (Ayırdetme, Ayırım) Günü:**²³¹ Bu, hükmün verildiği andır. Hidayetle dalaletin, iyi ve kötünün;²³² günahkarlarla günahsızların,²³³ hak ile batılın, haklı ile haksızın ayırdedileceği; yahut kişinin, akrabasından ve dostlarından ayrılacağı²³⁴ ve her birine yaraşan karşılığın verileceği kıyamet günüdür.²³⁵ Diğer bir ifadeyle insanlar o gün, bölük bölük ayrılacak,²³⁶ hesaptan sonra bir kısmı cennete bir kısmı da cehenneme yönelecektir.²³⁷

يوم الفتح **Fetih Günü:**²³⁸ Mü'minlerle düşmanları arasında hak ile batılın ayırdedileceği²³⁹ ve aralarında hüküm verileceği gündür.²⁴⁰

²²⁹ Meryem, 39.

²³⁰ Ruhü'l-Meanî, II/542.

²³¹ Sâffât, 21; Duhan, 40; Mürselat, 13, 14, 38; Nebe', 17.

²³² Beydavî, II/292; Neseîî, III/1456.

²³³ Yasin, 59.

²³⁴ Beydavî, II/384; Suyutî, II/170.

²³⁵ Neseîî, III/1913.

²³⁶ Rum, 43. Ayrıca bkz. Rum, 14.

²³⁷ Suyutî, II/100.

²³⁸ Secde, 29.

²³⁹ Neseîî, III/1356.

²⁴⁰ Beydavî, II/237.

يوم الدين *Din Günü*:²⁴¹ “Her işin karşılığının verilir bitirileceği,

cezanın tahakkuk edeceği son gün” demektir ki bu gün, kıyamet gününün son lahzasıdır ve bu suretle “*Yevmu'd-din/din günü*”, kıyamete işaretler.²⁴²

Netice olarak diyebiliriz ki: Buraya kadar verdiğimiz kavramlara dikkat edilirse Kur'an'da ahiret hayatının isimleri, zaman ve mekan boyutu olmak üzere iki ana noktada odaklaşmaktadır. Yukarıdaki kavramlarda da görüldüğü gibi ahiret kavramının mekan boyutuyla isimlendirilmesi, zaman boyutuyla isimlendirilmesine nisbetle daha yüzeysel ve sınırlıdır. Halbuki zaman boyutuyla ele alınan uhrevî kavramlar, daha ihtişamlı, daha bol, daha zengin ve daha derinlemesine bir görünüm arz eder. Öyle ki; ahiret hayatının bir bölümüyle ilgili, aynı zaman boyutunu ifade eden onlarca kavramla bir anda yüz yüze gelmek mümkündür. İşte bu zaman boyutuyla sunulan ahiret isimlerinde “*yevm/gün*” kavramının diğerlerine göre tartışmasız bir üstünlüğü söz konusudur. Bu bağlamda ahiret isimlerini bilmek, ahiret hayatında ortaya çıkacak manzaraları seyretmek, ahiret hayatının safhalarını kademe kademe görüp tefekkür etmek, anlamak ve yorumlamak, ancak “*yevm/gün*” kavramıyla ifade edilen ayetlere yönelmekle gerçekleşebilir dersek, zannediyoruz mübalağa etmiş sayılmayız. Buradan hareketle diyebiliriz ki; Kur'an, ahiret hayatını sergilerken, keyfiyeti detaylı bir şekilde bilinmeyen bir anın (ahiretin) parçalarını genelde bir zaman dilimiyle netleştirerek gözler önüne sermiş ve bu ikinci hayata, “*yevm*”/o gün” adını vermiştir. Bu kavram, Kur'an'da, eskatolojik çerçevede son derece önemli bir yere sahiptir demiştik. Müştaklarıyla birlikte bu kelime, Kur'an da 474 defa tekrarlanmaktadır. Bu sayının cüzî bir kısmı, dünya hayatıyla ilgili bilinen bir

²⁴¹ Fatiha, 4; Hicr, 35; Şuara, 82. Sâffat, 20; Sad, 78; Zariyat, 12; Vakıa, 56; Mearic, 26; Müddessir, 46; İnfitar, 15, 17, 18.; Mutaffifin, 11.

²⁴² Yazır, 1/82.

zaman dilimine tekabül ederken, çoğunluğunu uhrevî hayat ve onun kısımları oluşturmaktadır.

“Yevm/gün” kavramıyla vasfedilen uhrevî hayatla ilgili tabirler, sıfat-mevsuf veya muzaf-muzafün ileyh şeklindeki terkiplerle zikredilirken bu kavram, en çok “el-Ahir” ve “el-Kıyame” kelimeleriyle vasfedilmiş veya bunlara muzaf kılınmıştır. Bunların dışında “yevm” kavramı, uhrevî hayatın çok değişik yönlerini canlandıran diğer kavramlarla birlikte kullanılmış, her biri, ahiret hayatının ya tümüne veya bir bölümüne dikkatleri çekmiştir.

“Yevmu'l-Ahir/ahiret günü” kavramı, Kur'an da iman esasları bildirilirken, Allah'a imanın hemen akabinde, genel anlamda kullanılır ve hakkında fazla tafsilata girilmeden sadece ona iman emredilir.²⁴³ b.

“Yevmu-l Kıyame/kıyamet günü” kavramı ise, pek çok ayette teferruatıyla ele alınır, bu kavramdan sonra, kabirlerden dirilmenin akabinde vuku bulacak hadiselerle ayrı ayrı temas edilir: “Kıyamet günü, kafirlerin azaba sevk olunacağından,²⁴⁴ ihtilafa düşülen konularda, Allah'ın hükmedeceğinden,²⁴⁵ Allah'ın, kafirlerle konuşmayı onları temize çıkarmayacağından,²⁴⁶ muttakilerin kafirlerden üstün olacağından,²⁴⁷ emanete ihanet edenlerin, ihanet ettikleri şeyler ile geleceğinden,²⁴⁸ biriktirilen malın boyuna dolanacağından,²⁴⁹ ecirlerin ödeneceğinden,²⁵⁰ “Allah'ın herkesi toplayacağından,²⁵¹ Allah'a karşı o gün mücadele

²⁴³ Bkz. Bakara, 8, 62, 126, 177, 228, 232, 264, Al-i İmran, 114; Nisâ, 38, 39, 59; Maide, 69; Tevbe, 18, 19, 29, 44, 45, 99; Nur, 2; Ankebut, 36; Ahzab, 21; Mücadele, 22; Mümtehine, 6; Talak, 2.

²⁴⁴ Bakara, 85.

²⁴⁵ Bakara, 113; Al-i İmran, 55; Nisâ, 141; Yunus, 93; Nahl, 62, 124; Hacc, 69; Secde, 25; Casiye, 17.

²⁴⁶ Bakara, 174; Al-i İmran, 77.

²⁴⁷ Bakara, 212.

²⁴⁸ Al-i İmran, 161.

²⁴⁹ Al-i İmran, 180.

²⁵⁰ Al-i İmran, 185.

²⁵¹ Nisâ, 87; En'am, 12; İsra, 97; Taha, 124; Casiye, 26.

olmayacağından,²⁵² şahitlik yapılacağından,²⁵³ Allah'ın zînetinin ve temiz rızıkların mü'minlerin olacağından,²⁵⁴ mazeret bildirilmeyeceğinden,²⁵⁵ Allah'a karşı iftirada bulunanların durumundan,²⁵⁶ kafirlerin lanete tabi tutulacağından,²⁵⁷ küfür babalarının, cehenneme giderken kendi kavimlerine önderlik edeceğinden,²⁵⁸ yoldan çıkanların, kendi günahlarıyla beraber saptırdıklarının günahlarını da yükleneceğinden,²⁵⁹ şirk koşanların rüsvay edileceğinden,²⁶⁰ herkesin kitabının neşredilerek kendi eline tutuşturulacağından,²⁶¹ Allah'ın ayetlerini ve ahireti inkar edenlere hiç değer verilmeyeceğinden,²⁶² Allah'ın huzuruna çıkılacağından,²⁶³ Allah'a şirk koşanların, O'nun huzuruna tek tek çıkacağından,²⁶⁴ Kur'an'dan yüz çevirenlerin, ağır bir günah yükleneceklerinden,²⁶⁵ terazilerin kurulacağından,²⁶⁶ iman edenlerin, Yahudilerin, Hıristiyanların, Mecusilerin ve Allah'a şirk koşanların birbirinden ayrılacağından,²⁶⁷ insanların dirileceğinden,²⁶⁸ kafirlere yardım olunmayacağından,²⁶⁹ putperestlerin birbirini lanetleyeceğinden,²⁷⁰ Allah'a ortak koşulan putların, müşrikleri inkar edeceklerinden,²⁷¹ kendilerini ve ailelerini helake düşürmüş

---

²⁵² Nisâ, 109.

²⁵³ Nisâ, 159.

²⁵⁴ A'raf, 32.

²⁵⁵ A'raf, 172.

²⁵⁶ Nahl, 25; Ankebut, 13.

²⁵⁷ Hud, 60, 99; Kasas, 42.

²⁵⁸ Hud, 38.

²⁵⁹ Nahl, 25; Ankebut, 13.

²⁶⁰ Nahl, 27.

²⁶¹ İsrâ, 13.

²⁶² Kehf, 105.

²⁶³ Kasas, 61.

²⁶⁴ Meryem, 95.

²⁶⁵ Taha, 100, 101.

²⁶⁶ Enbiya, 47.

²⁶⁷ Hacc, 17.

²⁶⁸ Mûminun, 16.

²⁶⁹ Kasas, 41.

²⁷⁰ Ankebut, 25.

²⁷¹ Fatır, 14.

olanların, asıl hüsrana düşen kimseler olduğunun ortaya çıkacağından,²⁷² insanların, Allah'ın huzurunda çok şiddetli münakaşaya gireceklerinden,²⁷³ zalimlerin, azaptan kurtulabilmek için fidye verme temennilerinden,²⁷⁴ Allah'a karşı yalan söyleyenlerin yüzlerinin kapkara kesileceğinden²⁷⁵ yeryüzünün, Allah'ın tasarrufunda, göklerin, O'nun kudretinde olduğundan,²⁷⁶ kimin daha hayırlı olduğunun ortaya çıkacağından,²⁷⁷ insanlara yaptıkları her şeyden haber verileceğinden,²⁷⁸ hısım ve akrabanın, evlatların fayda vermeyeceğinden²⁷⁹ bahsedilirken, bütün bu tablolar, uhrevî hayatın bir bölümünü ifade eden²⁸⁰ ve ahiret gününe bu yönüyle isim olan "Yevmu'l-Kiyame" kavramı bağlamında sunulmaktadır.

Burada dikkatleri çeken önemli bir nokta da şudur: Kur'an, cennet ve cehenneme girme dönemine kadarki ahiretin farklı kesitlerini, yukarıdaki gibi, "Yevmu'l Kiyame" kavramı ve akabindeki cümlelerle açıklama yoluna giderken, başka ayetlerde, o gün gerçekleşecek olan hadiseleri, "yevm" kavramına bağlayarak ahiret gününe özel isimler kılmıştır. Yani; Kur'an, "yevm" kavramını, bir yandan "Yevmü'l- Kiyame" şeklinde kullanıp peşi sıra kıyamet gününde vuku bulacak hadiselerle detaylandırmış, diğer taraftan bu kavramı, o gün vuku bulacak olan hadiseleri ifade eden kavramlara (sıfat-mevsuf, muzaf-muzafun ileyh şeklinde) bağlayarak ahiret için özel isimler konumuna getirmiştir.

²⁷² Şûrâ, 45.

²⁷³ Zümer, 31.

²⁷⁴ Zümer, 47.

²⁷⁵ Zümer, 60.

²⁷⁶ Zümer, 67.

²⁷⁷ Fussilet, 40.

²⁷⁸ Mücadele, 7.

²⁷⁹ Mümtehine, 3.

²⁸⁰ "Yevmu'l-kiyame" kavramı Kur'an'da bazen kıyametin kopacağı anı, yani ahiret hayatının ilk merhalasını, bazen de kıyamet gününün genelini ifade etmektedir. Mesela, bkz. Kiyame, 1-6; Maide, 14, 64; A'raf, 167; Ahkâf, 5; İsrâ, 58, 62; Kalem, 39.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdübâki*, Muhammed Fuâd, **el-Mu'cemu'l-Müfrehes li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, İstanbul, 1990.
- el-Alûsi*, Ebu'l-Fadl Şihâbuddin, es-Seyyid Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî**, Beyrut, 1985.
- Âsım Efendi*, **Kâmûs-ı Okyanus Tercümesi**, b.y.y. 1268.
- Ateş*, Süleyman, **Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri**, İstanbul, 1990.
- el-Beydâvî*, Nâsirüddin Abdullah b. Ömer, **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil**, Beyrut, 1408/1988.
- Bilmen*, Ömer Nasûhi, **Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri**, İstanbul, 1964.
- el-Buhârî*, Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, İstanbul, 1315.
- Bursevî*, İsmail Hakkı, **Rûhu'l-Beyân**, Mısır, 1276.
- Çantay*, Hasan Bastî, **Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim**, İstanbul, 1988.
- Ebu'l-Bekâ*, Eyyub b. Hüseyin, **el-Külliyât**, Beyrut, 1993.
- Ebu's-Suûd*, Muhammed b. Muhammed, **İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Beyrut, tsz.
- Ebû Hayyân*, Muhammed b. Yusuf, **el-Bahru'l-Muhîf**, Beyrut, 1403/1983.
- **en-Nehru'l-Mâdd Mine'l-Bahr** (el-Bahru'l-Muhit Kenarında), Beyrut, 1403/1983.
- Fîrûzâbâdî*, **Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn Abbâs**, Beyrut, 1412/1992.
- el-Ğazâlî*, Ebû Hâmid, **İhyâ-u Ulûmiddîn**, Mısır, tsz.
- Güngör*, Mevlût, **Kur'an Penceresinden Bakış**, İstanbul, 1995.
- el-İsfehânî*, Râğîb, **Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân**, thk. S. Adnan Davudî, Beyrut 1412/1992.

- Ibn. Cevzi*, Ebu'l- Ferec, **Nüzhettü'l- A'yünü'n- Nevâzır fi İlmi'l- Vücûh ve'n Nazâir**, Beyrut, 1987,
- Ibnü'l-Esîr*, Mecdüddîn Ebi`s-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed, **en-Nihâye fi Ğarîbi'l-Hadîs**, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Beyrut tsz.
- Ibn Mâce*, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, **Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Mısır 1972.
- Ibn Kesîr*, İmadüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Beyrut 1410/1990.
- Ibn Manzûr*, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükrem, **Lisânü'l-Arab**, Beyrut, tsz.
- el-Kurtubî*, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, **el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Beyrut 1988.
- el-Mâverdi*, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, **en-Nüket ve'l-U'yûn**. Beyrut, 1992.
- Mukatil b. Süleyman*, **el- Vücûh ve'n- Nazâir**, İstanbul, 1993
- Müslim*, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, **el-Câmiu's-Sahîh**, Beyrut 1972.
- en-Nesefî*, Abdullah b. Ahmed, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Beyrut, 1408/1988.
- en-Nisâbüri*. Nizâmüddin Hasan b. Muhammed, **Ğarâibu'l-Kur'ân ve Rağâibu'l-Furkân**, thk. İbrahim Atve Avz. Mısır, 1389/1969.
- Paçacı*, Mehmet, **Kur'ân'da ve Kitâbı Mukaddes'te Ahiret İnanç**, İst., 1994.
- er-Râzi*, Fahreddîn Muhammed b. Ömer, **et-Tefsîrû'l-Kebîr**, Beyrut tsz.
- es-Sâbüni*, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, İstanbul, tsz.
- es-Semerkandî*, Ebu'l-Leys, **Tefsîrû'l-Kûr'ân** (Sadeleştiren: Mehmet Karadeniz), İstanbul, 1993.

- es-Süyûti*, Celâleddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr, **ed-Dürri'l-Mensûr fî Tefsîri'l-Me'sûr**, Beyrut 1983.
- es-Süyûti*, Celâleyn, Kahire, tsz.
- eş-Şevkânî*, Muhammed b. Ali, **Fethu'l-Kadîr**, Beyrut tsz.
- eş-Şeyh Zâde*, **Hâşiyetü Şeyh Zâde Ale't-Tefsîri'l-Kâdî Beydâvî**, Matbaai Osmaniyye, tsz.
- et-Taberî*, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut 1992.
- et-Tabresi*, Ebu Ali el-Fadl b. Hasan, **Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut, 1986.
- et-Tahânevî*, Muhammed Ali el-Fârûkî, **Keşşâf-ı Istilâhâtî'l-Fünûn**, Tahran, 1967.
- et-Tirmizi*, Ebu İsa Muhammed, **el-Câmiu's-Sahîh**, Beyrut tsz.
- Yavuz*, Ömer Faruk, **Kur'ân ve Kıyamet**, İstanbul, 1997.
- ez-Zemahşerî*, Cârullah Muhammed b. Ömer, **Esâsü'l-Belâğa**, Beyrut 1965.